

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№22 (2019)

TOSHKENT-2019

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Мургазаева Раҳбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий Университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Жаҳон Тиллари Университети

"Ўтмишга назар" журнали тахририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет журнала "Взгляд в прошлое"
Editorial Board of the Look to the past

Кебадзе Мадонна

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет (Грузия)*

Бурдиашвили Майя

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет (Грузия)*

Кожакеева Ляззат Темировна

*тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика университети,
Қозоғистон Республикаси*

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич

*тарих фанлари доктори, профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий Университети*

Бобожонова Дилором Бобожонова

*тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
Жаҳон Тиллари Университети*

Зияева Доно Хамидовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Аширов Адҳам Азимбаевич

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Агзамова Гулчехра Азизовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Халикова Раҳбар Эргашевна

*тарих фанлари доктори, профессор, Тошкент
давлат техника университети*

Ишанходжаева Замира Райимовна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б.,
Ўзбекистон Миллий Университети*

Кобзева Ольга Петровна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б.,
Ўзбекистон Миллий университети*

Одилов Аброр Анварович

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Ерметов Аваз Абдуллаевич

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий Университети*

Саипова Камола Давляталиевна

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий Университети*

Джоробекова Айнура Эшимбековна

*тарих фанлари номзоди, профессор, Тошқи
ишлар вазирлиги қошидаги Дипломатия
академияси, Қозоғистон Республикаси*

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна

*тарих фанлари доктори, Тошкент Кимё -
Технология Институтида*

Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амир Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

1.Замонов Акбар Тургинович, БУХОРО ХОНЛИГИ ЕР ЭГАЛИГИДА ДИНИЙ УЛАМОЛАРНИНГ ЎРНИ (Абдуллахон ҳукмронлиги даври мисолида).....	4
2.Насритдинов Қобулжон Махамаджанович, ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ДЕҲҚОНЧИЛИГИДАГИ МЕЛИОРАЦИЯ МУАММОЛАРИ: ТАРИХИ ВА ТАҲЛИЛИ (XX асрнинг биринчи ярми).....	12
3.Пуговкина Оксана Геннадьевна, СОВЕТ ТУРКИСТОНИДА БОЛЬШЕВИКЛАР СИЁСАТИ - АРХИВ МАНБАЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ЖАМИЯТНИНГ СОБИҚ БОЙҚАТЛАМИГА МУНОСАБАТ (XXасрнинг 1917-30-йиллари).....	17
4.Тиллаходжаева Хуршида Джумаваевна, ТУРКИСТОН ЎЛКАСИДА НИКОҲ МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ТАРТИБГА СОЛИНИШИ.....	27
5.Собирова Дилфуза Тўхтасиновна, ЎЗБЕКИСТОНДА ХОТИН-ҚИЗЛАР ҲУҚУҚЛАРИНИНГ МУҲОФАЗАСИ ТАРИХИДАН.....	33
6.Юлдашева Шахноза Эргаш қизи, XIX АСР ОХИРИ -XXI АСР БОШЛАРИДА ТОШКЕНТ ШАҲРИДАГИ ДЕМОГРАФИК ЖАРАЁНЛАР.....	38
7.Хайитов Назар, ҲОЗИРГИ КУНДА ПОКИСТОННИНГ МАРКАЗИЙ ОСИЁ ДАВЛАТЛАРИ БИЛАН ҲАМКОРЛИК АЛОҚАЛАРИ.....	44
8.Ўтаева Феруза Холмаматовна, Жумаева Нилуфар Ахмадовна, МАНГИТ ҲУКМДОРЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИ ВА ШАХСИЯТИ МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДАГИ ДАВРИЙ МАТБУОТ ТАЛҚИНИДА.....	54
9.Абдурасулова Дилбар Тураевна, Мажидов Акбар Файзуллаевич, ЖИЗЗАХ ШАҲРИ МАДАНИЯТИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ.....	62
10.Жанибеков Ержан, МАРКАЗИЙ ОСИЁНИНГ ГЕОСИЁСИЙ МАВҚЕИ.....	67
11.Содикова Наргиза Абдурахмановна, ЗАМОНАВИЙ ДАВРДА ФРАНЦИЯ ТАШҚИ СИЁСИЙ ФАОЛИЯТИНИНГ ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ.....	74
12.Шералиев Нурали Шерали ўгли, МАМЛАКАТ ТАРАҚҚИЁТИДА ТРАНСПОРТ КОРИДОРЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ (Ўзбекистон мисолида).....	80

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Ўтаева Феруза Холмаматовна,
Жумаева Нилуфар Ахмадовна,

Бухоро тарихи кафедраси катта ўқитувчилари
Бухоро давлат университети

MANGIT ХУКМДОРЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИ ВА ШАХСИЯТИ МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДАГИ ДАВРИЙ МАТБУОТ ТАЛҚИНИДА

For citation: Feruza Kh.Utaeva, Nilufar A.Zhumaeva. The interpretation of the reign of mangit rulers and their personality in periodical press. 2019, vol. 22, issue 2, pp. 54-61

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2019-22-08>

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада Бухорода мангит ҳукмдорларининг шахсияти ва ижтимоий-сиёсий фаолияти мустақиллик даврий матбуотнинг манбавий аҳамияти ҳақидаги мақолалар илмий ўрганилиб, таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: Шарққўлёмалари, амирлик, характер, шахсийхислат, хазина, иқтисодийҳаёт, масжид-мадраса, тарихшунослик, тадқиқот, ёзмадгорлик

Утаева Феруза Холмаматовна,
Джумаева Нилуфар Ахмадовна

Бухарский государственный университет
старший преподаватели кафедры истории Бухары

ОСВЕЩЕНИЕ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАНГЫТСКИХ ПРАВИТЕЛЕЙ В ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЯХ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье, проведен анализ статей, опубликованных в прессе в годы независимости, посвященных мангитским правителям в Бухаре и их социально-политической деятельности.

Ключевые слова: рукописи Востока, эмират, характер, личностные качества, клад, экономическая жизнь, медресе, историография, исследование, письменные памятники

**Feruza Kh.Utaeva,
Nilufar A.Zhumaeva,**
Bukhara State University
senior lecturers of the department of history of Bukhara

THE INTERPRETATION OF THE REIGN OF MANGIT RULERS AND THEIR PERSONALITY IN PERIODICAL PRESS

ANNOTATION

The article presents scientific study and analysis of the articles published during the independence about Mangit rulers of Bukhara and their social and political activity.

Key words: Eastern manuscripts, Emirate, character, personal trait, treasure, economical life, mosque and medrese, historiography, research, written relics.

К ириш. Биз истиқомат қилаётган ҳудуд ёзма ёдгорликларга бой минтақалардан бири саналади. Тарихимизга тегишли қўлёзма китоблар, нодир ҳужжатлар маданий-маънавий мерос сифатида илмий муассасаларда, музейлар ва архивларда сақланмоқда. Уларнинг бир қисми эса шахсий коллекциялардан ўрин олган.

Истиқлол туфайли Ватан тарихи ва Бухоро мангит ҳукмдорларининг шахсиятлари ва ижтимоий - сиёсий фаолияти тўғрисида кўпгина мақолалар матбуот саҳифаларида чоп этила бошланди. Бу борада тарихшунос, музейшунос, архившунос, тасаввуфшунос олимларнинг ўлкамиз тарихига бағишланган илмий мақолаларини қайд қилиш мумкин. Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти Ислом Абдуғаниевич Каримов таъкидлаганидек: "Бизнинг матбуотимизда тарихга оид мақолалар чоп этилганда, муайян масалада турли фикрларни бериш, баҳс орқали ҳақиқатни ойдинлашувига эришиш лозим. Тарихий воқеаларни, шахслар фаолиятини изоҳлаш йўли билан одамларни асл ҳақиқатдан огоҳ этишимиз керак. Чунки, биз шакллантираётган жамиятимиз мафқураси ҳам тарих булоқларидан озикланади" [1,62-64]. Ушбу фикр миллий истиқлол ғоясини кенг тарғиб қилиш истиқболларини Бухорода чоп этилаётган даврий матбуот саҳифаларини кузатар эканмиз, Бухоро ҳукмдорларининг ижтимоий-сиёсий фаолияти тўғрисида илмий-оммабоп мақолаларнинг аксарияти қўлёзма асарлар асосида ёзилганлигининг гувоҳи бўламиз. Ўрта Осиёда, жумладан, Бухорода битилган қўлёзмаларнинг хорижий мамлакатларга ўтиб кетишида расмий ва норасмий жиҳатлари мавжуд. Масаланинг расмий жиҳатига мамлакатлар ўртасидаги ҳукуматлараро алоқалар даврида совға совға қилинадиган қўлёзмалар кирса, норасмий жиҳатига хусусий савдо-сотик, ихтиёрий ташриф натижасида олиб кетилган қўлёзмалар киради. Қўлёзмалар "миграцияси"да яна бир ҳолат кўзга ташланадики, Бухоро, Хива, Қўқон хонлиги саройидаги қўлёзма китоблар ва тарихий ҳужжатлар мусодара қилиниб Россия империяси пойтахтига олиб кетилган. Бухоро амирлиги кутубхонасининг бир қисми Афғонистонга олиб кетилган эди. Шунга қарамадан тарихимизнинг олтинга тенг қўлёзма мероси тарихчи олимларимиз

томонидан таржима қилиниб, матбуотда эълон қилинмоқда.[8,2].

Асосий қисм. Тарихчи олимлардан Ҳ.Тўраев [7,8], Ш.Ҳайитов [12], Ғ.Қўрбонов [9,10,11], Қ.Ражабов [5,6] мақолаларида Бухоро манғит ҳукумдорларининг сиёсий фаолияти марказий ўринда туради. Манғитлар ва кенагаслар Моварауннаҳрдаги икки рақобатчи қабила бўлиб, доимо бир-бири билан ихтилофда бўлган. Кенагаслар Шаҳрисабз шаҳрида, манғит қабилалари эса Қарши ва унга қўшилган жойларда истиқомат қилганлар. Муҳаммад Раҳимхон Қарши томонда яшаган "Ой эли тўқ манғит" уруғининг вакили бўлиб экин ерлари, мулк, чорва моллари ва катта сармоёга ҳамда ўз қабиласи ва қўшни қабилалар ўртасида эътибор ва нуфузга эга эди. Ўз келиб чиқиш ришталари жиҳатдан баъзи манғитлар аштархонийлар, кенагаслар, темурийларга боғланади. 1753 йилда Муҳаммад Раҳимхон амирлик тожини бошига қўйиб ҳукмронликни бошлади. Бухоро воҳаси ҳудудида яшовчи турли тожик, афғон, ўзбек, турк, араб, эроний, қалмоқ, қирғиз, армани қабилалари бу даврда тўқ ва ошойишта ҳаёт кечирардилар.

Манғит амирларидан Дониёлбий шахсияти ҳақидаги фикрларга келсак: художўй, парҳезкор инсон бўлиши билан бирга Қуръони карим ҳофизи ҳам эди. Қуръони каримни ўзининг чиройли хуснихати билан кўчириб, одамларга совға қиларди. Маоши Бухоро тангаси билан икки тангани ташкил этарди. Саройда канизак ва ғуломларни сақламасди. Уйида рўзғор ишларини хотини бажарарди. Ёзишларича, амир Дониёл ўғлининг оёғида ийди қурбон куни киядиган ковуши йўқ эди ва бундан шикоят қилиб у отасининг олдига боради. Яна нақл борки, амир Дониёл ийда харид қилиш учун ўз ойлик маошинининг бир қисмини олдинроқ беришини сўраб байт ул-молга (ҳазинага) мактуб ёзган. Байтул-мол мутассадилари амир Дониёлбийга "ой охиригача сабр қилинг"- мазмунида жавоб ёзишади. Бу жавобни ўқиган амир Дониёлбийнинг хуши бошидан учеди. Бироздан сўнг ўғлига қараб дейди: "Ийд айёмини оёқ кийимисиз ўтказишга сенинг кучинг етади. Лекин мен ойнинг охиригача сенга ковуш олиб беришга кафолат бераолмайман". Амир Дониёлбий 28 йил ҳукмронлик қилди. Баҳоуддин Нақшбанд қабристонига дафн этилган. Унинг икки нафар ўғли бўлиб, энг каттаси "жаннатмакон" тахаллуси билан эсланадиган Шоҳмуродбий эди.

Амир Шоҳмурод фақирлик либосида юрарди Салласи карбосдан эди. Дастлабки даврларда шоҳлик тожини киймай юрган. Оддий ковуш ва махси кийиб юрган. Хонлик унвонини ўзига бегона тутар, ақобирлар тўйига бормас, ҳеч кимни туҳфасини қабул қилмасди. Ейдиган нарсаси нон ва чой, таоми мошова, сувли хамир бўлиб, ҳафтада бир чорак гўшт аҳли аёли нафақаси ҳисобланган. 16 йил подшоҳлик қилиб, 61 ёшида оламдан кўз юмган ва Бухоронинг Жўйбор гузаридида жойлашган ҳожи Ҳабибулло ва Ҳазрат Имло Раҳматулло мазорига дафн этилган. Амир Саййид Ҳайдар тахтга кўтарилди. У маърифатпарвар олим, тақводор ва саховатпеша ҳукумдор бўлиб, тўрт юзта толиби илмларга сабоқ берган, ғариб мискинларга меҳрибонлик кўрсатган. Уламо ва машойихлар эҳтиромига сазовор бўлган. Унинг етти ўғли ва саккиз қизи бўлганлиги манбаларда қайд этилган. Ўғилларидан бири Насруллохон Қарши ҳокими, иккинчиси амир Умархон Кармана ҳокими, учинчиси амир Ҳусайн тўра отаси амир Ҳайдар вафотидан кейин тахтга эллик олти кун ўтиради ва вафот этади.

Шундан сўнг укаси амир Саййид Умар Бухорода саксон кун ҳукмронлик қилиб, сўнг ҳокимият Саййид Насрулло қўлига ўтди. Бухоро манғит ҳукумдорлари давридаги ички сиёсий жараёнлар қандай эканлиги музейшунос Ғ.Қўрбоновнинг

"Бухорода пул ислоҳоти" [9,78-82] мақоласида келтириб ўтилган. VII-XX асрларда Бухоро худудида танга товар молиявий қийматини белгиловчи омил эканлиги таъкидланган. Маъсудбек 1270-1271 йилларда пул ислоҳоти ўтказди ва кумуш тангаларнинг ташқи кўринишига ўзгаришлар киритади [2,3,17-69]. Шунингдек, Шарқ тангашунослиги соҳасида етакчи мутахассис Е.А.Давидович хулосаси бўйича, Улуғбек даврида мис тангаларининг зарбхонаси айнан Бухорода бўлганлиги ва Бухоро метал пул белгилари ўрнини 1919-1920 йилларда қоғоз пул белгилари эгаллаганлиги мақолада келтириб ўтилган. 1904-1905 йилларда Амир Абдулаҳадхон "2" ва "32" пул белгилари мис тангалар чиқаради. Қимматчилик, нархларнинг ўсиши шароитида Россияда ҳам биринчи жаҳон урушидан кейин пул тизими соҳасидаги ўзгаришлар вақтида Бухорода пул хўжалиги инқилоб даврининг биринчи босқичи "4", "8" фулус белгилари мис тангалар чиқариш билан яқунланганлигига алоҳида тўхталиб ўтилган.

Мангит ҳукумдорларининг ташқи сиёсатдаги муҳим жиҳатлари ҳақида, ёзма манбалар билан шуғулланган тарихчи олим Ҳ.Тўраевнинг "Тарихнинг ўқилмаган саҳифалари" рукни остида "Амир Музаффарнинг Рум (Туркия) султониға мактуб"нинг ўзбек тилидаги айнан таржимаси биринчи марта эълон этилганлиги муаллиф томонидан аниқланган [7,2]. Мазкур мақолада таъкидланишича, Ўрта Осиё хонликларида биринчи бўлиб Бухоро ҳукумдори Амир Музаффар рус истилоси тўғрисида чет давлатлардан расмий ёрдам сўрайди. Айнан мактуб Рум султониға Порсо Хўжа Судур исм- шарифли шахс томонидан етказилган. Бундан ташқари шундай мазмундаги мактублар Туркия орқали Англия ва Францияға ҳам юборилганлиги мақолада қайд этиб ўтилган. Демак, Амир Музаффарнинг ҳарбий ёрдам сўраб Рум (Туркия) султониға ёзган мактуби жавобсиз қолмаганлиги, Рум султони гарчи ҳарбий кучлар жўнатмаган бўлсада, Амир Музаффарға мактуб йўллаб, ўз маслаҳатларини берганлиги маълум. Лекин Рум султониининг жавоб мактуби қайси илмий муассасада сақланаётганлиги ва, умуман, бизгача етиб келган ёки келмаганлиги ноъмалумлигини муаллиф ўз мақоласида таъкидлаб ўтган. Ўрта Осиё қўлёмаларини расмий равишда олиб кетишни Россия элчилари бошлаб бердилар. 1818 йилда Россия пойтахти Санкт-Петербургда Осиё музейи ташкил этилди. Ушбу музей ходимлари Шарқ қўлёмаларини тўплашда ташаббускор бўлдилар. Кейинчалик Ўрта Осиё, жумладан, Бухоро рус дипломатлари, шарқшунослари ва сайёҳлари учун қадимий йўлёмаларни тўплаш объектиға айланди. Рус шарқшуноси А.Г.Туманский 1882 йилда Бухорода ўта нодир қўлёмза асар "Худуд ул-олам"ни топишға муваффақ бўлди ва уни Санкт-Петербургда олиб кетилганлиги ва айни пайтда бу қўлёмза Санкт-Петербургда сақланмоқда ва бебаҳо ёдгорлик ҳисобланади [8,2].

Бухоро ҳукумдори Амир Музаффархон ижтимоий-сиёсий фаолияти тўғрисида тарих фанлари доктори, ЎзРФА ТИ етакчи илмий ходими Қ.Ражабовнинг матбуот саҳифаларида чоп этилган мақолаларидан ҳам кўпгина маълумотлар олиш имкони мавжуд. [5,42-43].

Амир Музаффархон шахсияти, унинг Бухоро тарихида тўтган ўрни Аҳмад Донишнинг "Тарихи салтанати мангития", Садриддин Айнийнинг "Бухоро мангит амирларининг тарихи", Мирзо Салимбек (1850-1930) қаламиға мансуб "Таворихи Муттақадимин ва Муттаахирген", Саййид Мансур Олимийнинг "Бухоро-Туркистон бешиги" (форс тилидан Ҳ.Тўраев таржимаси. "Бухоро" нашриёти, 2004. 50-51 бетлар) асарларига таянган ҳолда ёзилган. Мақолада таъкидланишича, Амир Музаффархон

ҳукумронлиги даврида мамлакатнинг мустақиллиги бой берилган. Тарих гувоҳлигича, Музаффархон ҳукумронлигининг дастлабки йилларида одиллик билан иш юритилган. Солиқлар камайтирилган, порахўр амалдорлар вазифасидан олиб ташланган. Афсуски, кейинги йилларда баъзи вилоятлар ва бекликларда сепаратистик кайфиятлар кучайди. Холбуки, бу пайтда Россия империяси ҳарбий кучларининг тажовузи кучайган эди. Шу жиҳатдан олиб қараганда, ички сиёсатни тўғри олиб бориши учун Амир Музаффархондан катта ташкилотчилик, ҳарбий қобилият ва дипломатик маҳорат талаб қилинганди. Лекин амир Музаффар ўз тарихий миссиясини бажара олмади, Бухоро давлати ярим мустамлака ҳолатига тушиб қолади. Мақола муаллифи амир Музаффар фаолиятига баҳо беришда Мир Солийнинг "Тарихи салотини манғития" асаридан фойдаланганда эди, ҳукмдор фаолиятидаги қусурлар янада тўлароқ очиб берилган бўлар эди. Зеро, амирда мамлакатни тарк этиб кетиш нияти пайдо бўлганлиги ва уни бу сиёсатидан қайтарган амалдорлар хусусида ушбу асарда қизиқарли маълумотлар мавжуд.

Мазкур иш араб ёзувидаги муҳрлар ва уларнинг нусхалари тарихини ўрганишда муҳим манбалардан бири бўлиб ҳисобланади. Амир Музаффархон ҳукумронлик йилларида муҳрларнинг қандай бўлганлиги музейшунос Ғ.Қурбоновнинг "Сўнгги ўрта асрлар Бухоро муҳрлари мисолида" [10,46-53] мақоласида қайд этиб ўтилган. Шунини алоҳида таъкидлаш керакки, Ўзбекистон тарихини ўрганишда араб ёзувидаги муҳрлар ва уларнинг нусхалари муҳим манбалардан ҳисобланади, аммо айнан Ўзбекистон тўпламидаги юз мингга яқин ҳужжатлар ҳали ўрганилмаган ва нашр этилмаган тарихий ахборот фондини ташкил этади. Манғитлар сулоласи вакиллариининг муҳр нусхалари ҳақида Ғ.Қурбонов тўхталиб ўтган. Мақолада Амир Музаффархон даври муҳрларига тўхталиб ўтмоқчимиз. Манғитлар давридаги муҳрларнинг 7-тури-айлана шакл эканлиги аниқланган. Айнан 7-тури Музаффархон даврига тўғри келади. Музаффархон даврида 12 та муҳр бўлиб бир турли, яъни айлана шаклда бўлиб, ҳошиянинг безатилиши воситасида муҳрларни фарқлаш мумкин бўлган [11,124-131].

Тарихчи олим Ш.Ҳайитовнинг "Амир Абдулаҳадхоннинг Россия империясида қурдирган иншоатлари" мақоласида Абдулаҳадхон шахсияти ва фаолиятига кенг тўхталиб ўтилган. Унда Абдулаҳадхон 14 ёшлигидаёқ Кармана беклигига бек қилиб қўйилгани ва оддий кун кечирганлиги таъкидланади. Ўсмирлик даврида унинг севимли машғулоти тоғ ён бағирларида кийик ва айиқ овлаш, спортнинг югуриш тури билан жиддий шуғулланган. Лекин 1882 йилда Абдулаҳадхон оғир оёқ хасталигига чалиниб, спорт билан шуғулланиш имкониятидан маҳрум бўлган. Абдулаҳадхонга 1885 йили 4 ноябрда Арк биносидан тож кийдириш маросими бўлиб ўтади. 1894 йилда Бухорода диний сепаратистик кучлар тўқнашуви сабабли амир Кармана шаҳрига жўнаб кетади.[13,152-155]

"Татар зиёлилари Бухорода" мақоласида муаллиф Ш.Ҳайитов амир Абдулаҳадхоннинг истилочилик фаолиятига кўпроқ эътибор қаратган Абдулаҳадхоннинг ҳукмдор сифатида ички ва ташқи сиёсий соҳада олиб борган фаолияти қисман акс эттирилган. Амир Абдулаҳадхоннинг 1883 йили Боғчасарой ва Севастополда бўлиб, жадидчилик ҳаракатининг асосчиси, "Таржимон" газетасининг муҳаррири Исмоилбей Гаспиринский (1851-1914) билан бир неча марта учрашгани ва тараққийпарварлик фаолиятига хайрихоҳлик билан қарагани тўғрисида ёзади. Архив манбалари орқали амир Абдулаҳадхон Макка ва Мадинада меҳмонхона, така, хонақоҳ, работ, ҳовли, уй-жой, савдо дуконлари, мадраса,

масжид кабилар қурилишига ҳомийлик қилганлигидан хабар топамиз. XX аср бошларида Бухоро амирлигидан Мадина, Макка, Истанбул шаҳарларига вақф қилинган мулкларнинг умумий баҳоси 735.000 отин сўмга тенг бўлган [9,34-35]. Амир Абдулаҳадхон даврида ҳарбий соҳада ислоҳотлар ўтказилган, савдо ва транспорт компаниялари ишга туширилган. Темир йўл, телефон ва телеграф кириб келган. Тарихчи олим Қ.Ражабовнинг "Амир Абдулаҳадхон ёхуд "Ожиз" ҳукмдор [6,33-36] мақоласида кўрсатилишича, бу пайт дадавлат маънавий ҳаётида ҳам бир қанча қусурлар мавжуд бўлган. Амалдорлар ўртасида порахўрлик, таъмагирлик авж олиши билан биргаликда жамиятда гиёҳвандлик, баччавозлик ва қиморбозлик кенг тарқалган эди. Мақолада таъкидланишича, Амир Абдулаҳадхон бундай иллатларни йўқотишга кескин киришади. Наша чекиш, кўкнор ичиш, майхурлик қатъиян ман этилади. Шунингдек, мамлакатда шу давргача мавжуд бўлиб келган қул савдоси, маҳбусларга тан жазоси бериш расман ман қилинганлиги айтиб ўтилган.

Ўзбекистон журналистлар уюшмаси аъзоси Н.Наимов амир Абдулаҳадхоннинг Россия ҳукумрон доиралари билан муносабатларини махсус тадқиқотчи объекти сифатида очиб беришга уринган. Унинг "Бухоро амирлигининг Санкт-Петербургдаги масжиди" [4,35] мақоласида келтирилишича, Абдулаҳадхон Петербургда масжид қўриш учун рус императори Николай Александрович олий ҳазратларига мурожаат қилади. Розилик олган амир Абдулаҳадхон Санкт-Петербургдаги қоқ марказидаги ер майдонини Бухоро хазинасининг 312 минг рус рубли ҳисобига сотиб олади. Рус меъмори Н.В.Васильев лойиҳаси асосида гранит тошларидан шарқона услубида қурилиш бошлайди. Абдулаҳадхон ҳукумронлигининг 25 йиллиги муносабати билан 1909 йилнинг 10 феврилидаги Санкт-Петербургда келиб, масжид пойдеворига дастлабки мармар ғиштни шахсан Абдулаҳадхоннинг ўзи қўйган.

Кейинги йилларда бу масжид ёпиб қўйилган, 1950 йилларда эса масжид очилиб Петербург мусулмонлари жамоаси ихтиёрига топширилганлиги муаллиф томонидан эътироф этилган.

Чор Россиясининг пойтахти Санкт-Петербургда мусулмон савдогарлари ва мусофирлари ислом қоидаларидан бири ҳисобланган намоз ўқиш фарзини адо этишлари учун қурилган масжид ҳақида тарихчи олим Ш.Ҳайитов Бухоро Халқ Совет республикаси ҳукуматида халқ маорифи нозири лавозимида ишлаган Қори Йўлдош Пўлатовнинг "Йўл хотиралари" асарида маълумотлар борлигини таъкидлайди [9,34-35].

Манғитлар хонадонининг сўнгги ҳукумдори Бухоро подшоси амир Саййид Олимхон тижорат, саноат, зироат, масжид ва мактабларни кенгайтиришга эътиборини қаратди. Олим ва амирларга хайрихоҳлик кўрсатди. Лашкар маошини бир неча баробар оширди, молияни қисқартирди. Мир Араб мадрасаси, Чор минор, Масжиди аттор, Минораи Калон ва баъзи катта - кичик масжидларни таъмирлаш учун маблағ ажратди.

Хулоса ўрнида таъкидлаш жоизки, мустақиллик йилларида Ватан тарихини ёритувчи кўпдан-кўп мақолалар матбуот саҳифаларида чоп этилди. Бухоро манғит ҳукумдорларининг шахсий хислатлари, ички-ташқи ва ижтимоий-сиёсий фаолияти билан боғлиқ мақолаларнинг кўплаб ёзилганлиги давр талабидан келиб чиқди. Манғит амирлари ҳақида жамоатчиликда ҳолисона фикрларни шакллантириш зарурати ҳам бундай мақолалар ёзилиши эҳтиёжини кўчайтирди. Бироқ, даврий

нашрлардаги мақолаларни илмий объектив таҳлил қилиш келажакдаги тадқиқотчилар зиммасида. Уларни қиёсий, илмий, холисона таҳлил қилишни амалга ошириш давр талабидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Каримов И.А. Адолатли жамият сари.-Тошкент: Ўзбекистон,1998.-Б.62-64. (Karimov I.A. Towards a just society. -Tashkent: Uzbekistan, 1998. -B.62-64.)
2. Давидович Е.А. Наршахи и Кубави о реформе Гитрифа, металле и курсе монет гитрифи (оценка достоверности сообщений). Восточное историческое источниковедение и специальные исторические дисциплины.-Москва, 1997.-С.17-69. (Davidovich E.A. Narshahi and Kubavi on the reform of Guitriff, metal and the rate of coins of githrifi (assessment of the reliability of messages). Eastern historical source study and special historical disciplines.-Moscow, 1997. -P.17-69)
3. Давидович Е.А. Денежное хозяйство Средней Азии после монгольского завоевания и реформа Масудбека (XIII в.). - Москва, 1972. - С.37. (Davidovich E.A. Monetary economy of Central Asia after the Mongol conquest and the reform of Masoudbek (XIII century). - Moscow, 1972. - P.37)
4. Наимов Н. Бухоро амирлигининг Санкт-Петербургдаги масжиди // Бухоро мавжлари. - Бухоро, 2008, №4. - Б.41. (Naimov N. The mosque of the Emirate of Bukhara in St. Petersburg // Wave of Bukhara. - Bukhara, 2008, №4. - P.41.)
5. Ражабов Қ. Амир Музаффархон шахсияти ёхуд Бухоронинг фожиаси // Бухоро мавжлари. Бухоро, 2007, №1. -Б42-43. (Rajabov Q. Amir Muzaffarhan's personality or the tragedy of Bukhara // The waves of Bukhara. -Bukhara, 2007, No. 1. - B.42-43)
6. Ражабов Қ. Амир Абдулаҳадхон ёхуд "Ожиз" ҳукмдор // Бухоро мавжлари. Бухоро, 2007, №2. -Б.33-36. (Rajabov Q. Amir Abdulahad Khan or "Ojiz" ruler // The waves of Bukhara. Bukhara, 2007, №2.- B.33-36.)
7. Тўраев Ҳ.Ҳ. Амир Музаффарнинг Румсултонига мактуби // "Бухоро ҳақиқати". - 1995. 16 декабрь. 2-бет. (Turaev H.Kh. A letter of Amir Muzaffar to the Sultan of Byzantium // "Bukhoro haqiqati" - 1995.16 December, 2 p.)
8. Тўраев Ҳ.Ҳ. Жаҳонгаштақўл ёзмалар // "Бухоронома". - 2001. 11 апрель. 2-бет. (Turaev H.Kh. World manuscripts // Bukharonoma. - 2001. April 11.)
9. Қурбанов Ф.Н. Бухорода пул ислоҳоти // Из истории культурного наследия Бухары.- Бухоро, 2001. №4. -Б. 78-84 (Kurbanov G.N. Monetary reform in Bukhara // From the history of the cultural heritage of Bukhara. - Bukhara, 2001. No. 4.-P. 78-84)
10. Қурбанов Ф.Н. Ўрта Осиё Араб ёзувидаги муҳрларни туркумлаш асослари / Из истории культурного наследия Бухары. - Бухоро, 2006. №10. -Б. 76-82 (Kurbanov G.N. Fundamentals of the classification of seals in Central Asian Arabic script // From the history of the cultural heritage of Bukhara. - Bukhara, 2006. No. 10.-P. 76-82)
11. Қурбанов Г.Н. Печати и оттиски печатей эмира Музаффара с (1860-1885). / Из истории культурного наследия Бухары.- Бухара, 1994. №2. -С. 72-80 (Kurbanov G.N. Seals and prints of the seals of Emir Muzaffar s (1860-1885). // From the history of the cultural heritage of Bukhara. - Bukhara, 1994. No. 2. -P.72-80)
12. Ҳайитов Ш. Бухоро амирининг Ялтадагисаройи // Бухоро мавжлари. - Бухоро. 2007. №4. -Б.34 (Khaitov S. Palace of the Bukhara Emir in Yalta // Bukhara wave. - Bukhara. 2007. No. 4-B.34).
13. Ҳайитов Ш. Амир Абдулаҳадхоннинг Россия империясида қурдирган

иншоотлари // Педагогикмаҳорат. - Бухоро. 2017.№1.-Б.152-155. (Khaitov Sh. Buildings of Amir Abdulahad Khan in the Russian Empire // Pedagogical skills. - Bukhara. 2017. No. 1.-P.152-155.)

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Абдурасулова Дилбар Тураевна,
Мажидов Акбар Файзуллаевич,
Жиззах давлат педагогика институти
Тарих ўқитиш методикаси
кафедраси ўқитувчилари

ЖИЗЗАХ ШАҲРИ МАДАНИЯТИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ

For citation: Dilbar T. Abdurasulova, Akbar F. Majidov. Formation of culture of the city of Jizak. 2019, vol. 22, issue 2, pp. 62-66

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2019-22-09>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Ўзбекистон ҳудуди илк маданият ўчоқларидан бири эканлиги, хусусан Жиззах шаҳрининг қадимги даври тарихини ўрганишда юнон-рим тарихчилари, араб ва хитой географ сайёҳларининг асарлари муҳим манба бўлиб хизмат қилиши ҳақида маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: шаҳар, Уструшона, сака-тиграхаудалар, саклар, массагетлар, маданий алоқалар, тарихчилар, сайёҳлар, географ олимлар.

Абдурасулова Дилбар Тураевна,
Мажидов Акбар Файзуллаевич,

Джизакский государственный педагогический институт
Преподаватели кафедры
Методика преподавания истории

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ГОРОДА ДЖИЗАКА

АННОТАЦИЯ

В данной статье приводятся сведения о том, что территория Узбекистана является одним из древнейших центров культуры, в частности в работах греко-римских историков, арабских и китайских путешественников, географов служат ценнейшим источником по изучению древней истории Джизака.

Ключевые слова: город, Уструшана, сака-тиграхауды, саки, массагеты, культурные связи, историки, путешественники, учёные географы.